

VIJFTIGSTE HOOFDSTUK

IN DE WATERKOLONIE

Veirle was begraven... Eenige dagen waren sedert de treurige plechtigheid verloopen.

Walter Bonte leidde het meisje nu mee op een wandeling door de duinen. Hij moest haar spreken.

— Ik wil u een groote verandering voorstellen, zoo begon de korrespondent.

— Een groote verandering? Och, er is al zooveel voor ons veranderd...

— Dat is waar en hier zult gij evenals uw vader... en zelfs nu ook uw moeder, van somberheid vergaan. Ik zelf ben besloten te verhuizen en hoop, dat gij met uw moeder mij zult vergezellen.

— Waarheen dan?

moet, om dat te begrijpen, de politieke kringen kennen.

— Propagandewerk is dus België's zaak met de pen verdedigen... En men betaalt daarvoor extra, terwijl de soldaten het doen met hun leven!

— Toe, neem de zaken zooals ze zijn. Propagandewerk is ook de gedachten verbreiden van een regeeringsgroep... Te Havre zullen we ook een meer afwisselend leven hebben. Ik zou hier niet gaarne een tweeden Winter doorbrenghen.

— In de Waterkolonie, zooals de soldaten zeggen.

— Ja... 't leven zou hier op dien duur verschrikkelijk worden.

Ondervraging van Duitsche gevangenen

— Naar Havre...

— Nodig... of ze moeten mij verjagen!

— Kom, niet zoo hartstochtelijk dadelijk! Ik begin het hier eentonig te vinden. Het frontnieuws zelf heeft weinig waarde meer voor mijn bladen, maar in Havre zit ik bij de bron van het politiek nieuws, en dat is nu gewichtiger. Bovendien kan ik daar nog andere inkomsten hebben en is 't huwelijks van ons geen vage zaak meer, die we uit stellen.

— Andere inkomsten? vroeg Nancy.

— Ja... voor propagandewerk... Ge

— En de soldaten?

— Wij zijn immers geen soldaten en ik zie wel, dat veel officieren ook naar Havre of elders trekken, als ze het gedaan kunnen krijgen. En bovendien, wat is het vaderland er mee gebaat, of gij hier blijft?

— Ik was voornemens verpleegster te worden...

— Dat kunt gij ginder ook en ik zal er u meer doen waardeeren dan hier. Te Havre kan ik een goede toekomst maken, en we moeten de toestanden nu nemen,

zooals ze zijn. Sentimentaliteit brengt u nergens. Voor uw moeder zal het daar insgelijks een andere atmosfeer wezen.

— 't Moet er gruwelijk wezen voor wie eerlijk denkt en voelt, hernam Nancy.

— Maar wie zegt dat?

— Raoul Magelein is er geweest en vertelde het mij, zijn ouders wonen er ook en zouden gaarne naar hier terug willen komen. Dat schrijven ze in een brief, dien ze met Raoul meegegeven

— Raoul Magelein... Een gewone piot! Wat heeft die van Havere kunnen zien...

— O, zeer veel! En hij is geërgerd teruggekeerd. Al die huichelarij, schraapzucht, grootdoenerij aan de eene zijde en veel ellende aan de andere. En gij spreekt toch maar verachtelijk over een soldaat...

— Die Magelein ziet mij er een oproerige kerel uit... een van die stokkende flaminganten... Hoe kunt gij daar zoo familiaar mee zijn?

— Mag ik tot mijn vroegere speelkameraden niet meer spreken, misschien!

— Ja wel, ja wel, maar de oorlog heeft veel karakters veranderd...

— 't Mijne ook... 't Wordt bitter.

— Daarom moet ge weg van hier...

— Ik ga niet naar Havere! Eerstens vind ik het niet erg gevoelig, dat ge dat reeds voorstelt, nu vader pas begraven is, Walter! 't Is of ge wilt zeggen: « Ge zijt nu van dien last af, kom dus met mij mee naar een vroolijker oord. »

— Ja, als ge 't zoo verklaart, zoo mijn goede bedoelingen miskent!

— En dan zou ik in de Haversche lucht niet kunnen leven. Hier ben ik nog in mijn streek, onder mijn volk.

— De Franschen ontvangen de Belgen als broederen en zusteren.

— Daarvan weet Magelein anders te spreken!

— Natuurlijk! Hij zal Frankrijk wel haten...

— Neen, hij haat Frankrijk niet, en dat doet geen enkele Vlaming. Maar hij ligt er ook niet plat voor op den buik, zooals veel Franskiljons doen. In Frankrijk zijn de menschen als overal, als hier ook, de een toont naastenliefde en de ander schraapt op de ellende zooveel hij kan. Dat ziet ge hier rond ons eveneens.

— En niet weinig! smaalde Bonte.

— Niet meer dan elders, niet meer dan te Kales, te Havere en overal! Gij zijt wel heel anders gaan denken over ons Veurne-Ambacht. Vroeger waart ge er vol geestdrift voor. Begint ge Vlaanderen ook al te haten, zooals vele officieren, persmannen, regeeringsknieken en zij, die er rond draaien?

— Wat zijt ge onvriendelijk! Dus ge wilt niet naar Havere verhuizen!

— Neen, ik denk er niet aan.

— Maar gij kunt daarom uw voornemen wel uit voeren, Ge zult gemakkelijk mogen reizen en dus dikwijls kunnen komen.

— O, heelemaal verbant ge me dan toch niet.

— Verban ik u! Ge wilt zelf naar Havere. Ge verveelt u hier, ge vindt het vrije hoekje, dat ge in uw artikelen zoo roemt en hemelhoog verheft, eentonig en doodsch; ge kunt u ginds vermaken. Maar denk toch niet, dat ik ontspanning en leute ga zoeken! Zoo is mijn stemming niet!

— Dus maar kniezen...

— Kniezen! Denkt gij, dat ik buiten den invloed blijf van al onze heproeftingen, vaders dood, moeders ziekte nu, de verwoesting van Dixmuiden, onze ruïneering; en dan alles, wat we rond ons zien gebeuren, al die slachtoffers, de gewonden, verminkten...

— Gij moet de offers toch met licht gemoed dragen!

— O, ja, dat zeggen zij gemakkelijk, die er geen te dragen hebben, of slechts lichte. Zoo spreken ze ook te Havere, vertelde Magelein, maar tegelijk strijken ze hun jaarwedde en toelagen op. Maar wat baat dit getwist... waarlijk, Walter, ik kan u niet vergezellen over de grenzen. Op dit punt ben ik als mijn arme vader...

— Goed, laten we van 't onderwerp afstappen!

— Maar gij...

— Ik zal nadenken... Ik zorg voor onze toekomst.

De korrespondent begon dan over den politieken toestand in Europa, en roemde de Italianen, die sedert Mei 11. ook aan den oorlog deelnamen. Nancy kon zijn geestdrift niet deelen. Natuurlijk achtte ze ook alle hulp welkom, maar het loven en bieden van den nieuwen blontgenoot was toch iets anders dan

België's antwoord op Duitschland's eisch.

Ja er was al meer en meer verwijdering tusschen hen.

Bonte bracht haar terug tot aan het huisje en nam afscheid.

— Ik moet dezen namiddag te Duinkerke zijn, vertelde hij. Denk eens over mijn voorstel na. 't Was misschien wat vroeg om er oyer te beginnen, maar ge twijfelt toch niet aan mijn goede bedoelingen, niet waar?

— O, neen... Hoe denkt ge daar aan? Maar ik herinner u, wat ik u nog gezegd heb, dat ik niet zoo volgzzaam ben, als gij misschien gemeend hebt...

Het meisje trad binnen. Na de drukke verzorging van vader, was het hier eensklaps zoo rustig geworden, zoo stil. Wantje Zoetewei verrichte al het huiswerk. Er bleef voor de dochter weinig te doen. Ze nam een stapeltje bladen, die ze bij aankomst ongelezen ter zijde gelegd had en zette zich in het tuintje. Eerst nam ze de nummers van den « Belgischen Standaard ». Ja, nu hadden de Vlamingen toch ook een blad. Hierover lazen we in « Ons Volk Ontwaakt »:

« Het was in het begin van het jaar 1915. Onze jongens stonden aan den IJzer. De dagen van regen en wind en bijtende koude volgden op elkaar in hunne droevige eentonigheid en drukten loodzwaar op de gemoederen. Alle gemeenschap met het vaderland was afgesneden en onze Vlaamsche jongens hadden opbeuring en geestesvoedsel noodig. Hunne Waalsche strijdmakkers hadden gazetten en lezing bij de vleet; doch onze Vlaamsche soldaten, ze zaten, gelijk ze in hunne kleurrijke taal zegden: « Bachten de Kupe », « in de kolonie », waar er zelfs geen degelijk Vlaamsch dagblad te koop was.

Met Januari '15, zette zich een onbekende Vlaamsche levenwekker aan het werk. Het was Pater Ildefons Peeters, minderbroeder kapucien. Hij stichtte « De Belgische Standaard »; zijn blad verscheen eerst twee maal te week; later werd het dagblad.

« Die daad », zooals Juffrouw Belpaire schreef in het eerste verjaarnummer, « was een daad van vertrouwen en liefde voor ons gemarteld land en zijn toekomst ».

Was 't geen waaghalzerij een Vlaamsch

hooger-leven dagblad te stichten voor onze frontjongens?

Pater Ildefons is een durver, een stoere werker en een West-Vlaamsche wil; en zonder geldmiddelen, zonder degelijke drukkerij (hij moest soms zelf letterzetter spelen en het gazettenpapier opzoeken in Frankrijk), spijs censuur, spijs onderduimsche tegenwerking van sommige militaire overheden, spijs verdachtmaking en moeilijkheden van allen aard, die men slechts tegenkomen kan in oorlogstijd heeft hij « De Belgische Standaard » geplant in het nog onbesmet gebleven, doch met bloed gedrenkte strookje vaderlandschen grond. »

Eerste krachten schonken hun medewerking: Jufvrouw Belpaire, Juul Filiaert, Dr Van de Perre, Dr Daels, Van den Heuvel, Bernaerts, Elebaers en Cousens, de dichters Aug. Van Cauwelaert, Nobels, Fritz Francken, de schrijvers en vertellers Luisa Duyckers, Dr Lod. Dewolf, Omer Wattiez, Jozef Simons, de briefwisselaars Van Nuffel, Pater Linnebank en de pittige Dr Van de Woestijne.

Wij kunnen ons moeilijk een denkbeeld vormen van de moeite en den last, die dit werk bijbracht. In het artikel: Najaring (antwoord op de hulde hem gebracht door zijne medewerkers), schreef P. Peeters: « Harde dagen hebben we beleefd... Tegenstand ontmoet waar we niets dan vrienden en broeders mochten vinden, maar hooghartig zijn we voorbijgegaan. Van uit de verte moge dan ook met slijk naar ons gesmeten worden. Wij gaan onzen weg voort zonder ommekijken, recht op ons doel af. De Belgische Standaard schittert niet van uiterlijke pracht, doch zijn kleuren zijn helder en zijn taal klinkt klaar. In de hoogte geheven, te midden tusschen de soldaten, wordt hij omringd, bemind door duizenden. »

Niets anders beoogde de stichter van dit frontblad, dan ons volk opbeuren, edel houden en beter maken. En hij ging recht door zee. »

En ook Nancy genoot nu van de lezing.

Eensklaps vernam ze een vreemde stem. Zeker was Wantje met een bezoeker aan 't praten. Ze hoorde de huishoudster zeggen: « Zie de jufvrouw is daar in het

hovetje ». En weldra trad een meisje nader.

— Ik heb u nog gezien en toch herken ik u niet, zei Nancy, na een vriendelijken groet.

— Ik ben een Nieuwpoortsche en heet Nele Van Male.

— O, nu weet ik het! Ge woonde tegen den Tempeliersstoren.

— Juist! Met mijn grootmoeder.

— En zijt ge nu in De Panne?

— Neen, te Coxyde... Ik ben daar bij een braven visscher. Ik hoorde vertellen, dat mijnheer Veirle gestorven is, en zoo kwam ik te weten, dat gij hier woont... Mijnheer Veirle was zoo'n goede man en ik kreeg van hem veel boeken te lezen over de streek. 't Spijgt mij, dat ik niet op de begrafenis kon zijn, maar ik vernam het te laat. Toch kom ik nu u eens goeden dag zeggen en mijn deelneming betuigen.

— O, dat is braaf. Zie, Wantje is daar al met een stoel. Zet u wat bij!

— Wel ja, 't is nu goed buiten, sprak de huishoudster. Ik heb die jufvrouw nog gezien, vervolgde ze nieuwsgierig, maar met den oorlog vergaat de memorie lijk sneeuw voor de zonne.

— Ge hebt haar voorzeker nooit gezien, antwoordde Nancy. 't Is Nele Van Male uit Nieuwpoort.

— Van Trientje Van Male, de weduwe?

— Zoo heet mijn grootmoeder, bevestigde Nele.

— Ziet ge 't wel, ievrouw Nancy. Ja, maar, ik ken vele menschen, weet ge, al woonde ik op 't Begijnhof, en bijzonderlijk van Nieuwpoort, want vader boerde al die kanten. En ook gevlucht van eigen! Maar leeft Trientje Van Male nog?

— Grootmoeder is te Coxyde, doch ze ligt altijd te bed.

— Och, zwijg er van... die verdoemde oorloge ook! En hoe lang gaat dat nog duren? In plekke dat 't vermindert, komen er nog altijd bij. Een soldaat zei mij, dat Holland nu ook mee doet.

— Dat is habbelarij, verzekerde Nancy. Ze hebben dat al zoo dikwijls van Holland gezegd.

— Wie weet, wat er nog gebeurt! hernam Wantje koppig. Ik zeg, dat de wereld zal vergaan. Is me dat een tijd! En in plaats, dat de menschen boetvaardigheid doen, ze verslechteren nog. Wat er

toch al gebeurt! De soldaten kunnen m'n ziele een oud mensch lijk ik nog niet gerust laten! Niet, dat ik percies al oud ben, maar toch een beetje van jaren, verbeterde ze in een vlaagje van ijdelheid. Gisteravond vroeg daar een travailleur, een met een baard van twee weken, of ik met hem mee ging in den duine!

— Maar dat zei hij om te lachen!

— Neen, neen, uit meenens! Ik had juist een seulle met vuil water in de hand en 'k smheet ze hem voor de beenen. Alzoo treffelijke menschen schandaliseren!

Hoofdschuddend ging Wantje Zoetewei heen.

— De oorlog verandert veel, maar haar babbelzucht niet, schertste Nancy. Doch 't is een goed wijntje dat ik heb er veel hulp van. Ze is uit 't begijnhof van Dixmuiden. Ja, Nele, vader is gestorven en zuiver van verdriet.

Nancy sprak dan over de beschieting van het stadje, de vlucht en de verbanning, al die verschrikking en beproeving, waartegen de kalme rentenier niet bestand was geweest.

Nele verhaalde dat zij een broer, had, Frans, die op zee voer. Eindelijk had ze een brief van hem gekregen na maanden onzekerheid en angst. Hij was aan boord van een bevoorradingschip en zou binnen enkele dagen te Kalles aankomen en dan verlof vragen.

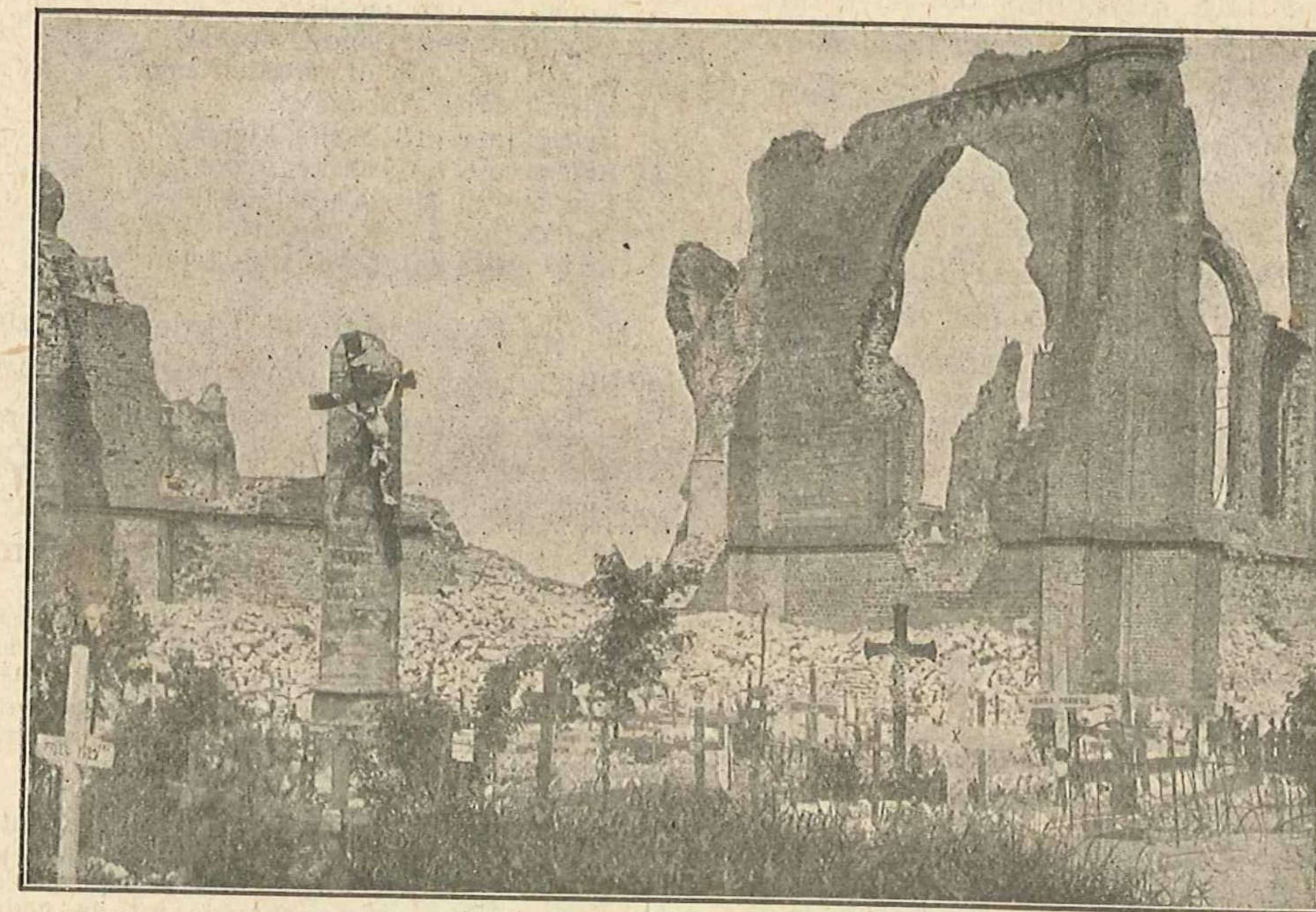
— En zoo gevaarlijk op zee! hernam Nancy. Die Duitschers staan toch voor niets. Ge hebt dat gehoord van de Lusitania, in Mei, hoe dat eindelijk, groot schip getorpedeerd werd en meer dan duizend mannen en vrouwen en kinderen verdronken. Mevrouw Depage was er ook bij. Ge weet wel dokter Depage van het Oceaanhospitaal hier in De Panne.

— En was zijn vrouw op die boot? 't Gebeurt dat ik een heele week niet verder dan den duine kom en dan nog maar eens rap naar de mis.

— Ja, mevrouw Depage was naar Amerika gegaan, om daar geld te verzamelen voor het Rood Kruis. Ze had bij de 100,000 dollar bijeen. Een vriendin, die naar Europa terugkeerde, wilde, dat ze mee terug keerde op 't zelfde schip.

Maar mevrouw Depage had gaarne honderd duizend dollar ten volle, en daarom bleef ze nog. Zij vertrok dan den eersten Mei op de Lusitania. Toen het schip getorpedeerd werd, wilden ze haar dadelijk in een reddingboot doen gaan, maar eerst verbond ze nog vonden we 's nuchtend onzen volllaard, werd het te laat en zij verdronk. Haar lijk is aangespoeld bij de kusten van Ierland en naar hier gebracht. Bij haar graf staat een soldaat op wacht, als hulde van 't leger. Later wordt mevrouw Depage dan te Brussel bijgezet. Ja, 't is ook oorlog op zee.

op hun parochie's niet meer, maar liepen naar alle kermiszen en feesten, er kost ievvers geen orgel piepen of de jonkheid van uren in 't ronde moest er bij zijn. Wij werden korter gehouden. Wel, wel, dat gij nu de kleindochter zijt van Trientje Van Male. Ik ben nog met mijn moeder en met uw grootmoeder mee naar de Veurnsche processie geweest. 'k Was toen een kind van eigen. Nu, we waren met velen: Karel Slosse was er ook bij. Hebt ge nog van hem gehoord? Neen... Maar heel Veurne-Ambacht kende hem, hij was smid te Nieuwkapelle... en hij droeg in 1870 voor den veertigsten keer

Soldatengraven bij de kerk te Nieuwpoort

Zoo spraken de meisjes nog eenigen tijd voort...

Wantje Zoetewei kwam met een mand waschgoed naar het bleekveldje...

— 't Is schoon weere, hé, zei ze. Maar hoe schooner, hoe meer dat ze ginder bommen, hoort maar! En ze wees in de richting van 't front. Ja, ja, de wereld gaat er aan. Ze deugde toch niet veel ook... Vroeger waren de menschen braver en treffelijker. 't Is al veranderd met dien vaporeur... De menschen bleven

't kruis van Ons Heere in de boetprocessie.

— Ja, vader heeft er mij nog van verteld, zei Nancy nu.

— O, uw vader wist dat allemaal op zijn duimpje. Zijn zone Karel hielp zijn ouden vader in 't dragen van 't kruise want hij verbeeldde sedert 1840, dus wel dertig of veertig jaren lang. Simon van Cyréne. Karel Slosse heeft nog Napoleon gediend...

— Nu herinner ik mij meer, hernam

Afl 40 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel Af. 40
" Het Bloedig IJzerland " Prijs: 30 centimen

VERBODEN NADruk

WEKELIJSOHE AFLEVERING

24 Oktober 1920.

Nancy. Guido Gezelle heeft ook op hem gedicht. 1)

— Ja, dat wete ik niet, van dichten en boekken ken ik maar luttel, hiernam Wante heel bescheiden. Zóó was de mode van mijn jongen tijd, maar nu gingen ze naar Veurne, lijk naar een kerremisse. Ja, ja, ge hadt daar te Dixmuiden de brandprocessie. In 't jaar 1671, op den 13n Februari... ge hoort wel den 13n, is de donder binst de Vespers op den toren der groote kerke gevallen, en liep met groot laweid door de kerke en de sakristie, en verdween weer langs de klokgaten, zonder iemand te schaden... Sint-Nikolaas, de patroon der kerke had alle menschen bewaard en tot gedachtenisse en dankzegging was er nog elk jaar op den Zondag na den 13en van Kortemaand een solemneele dankprocessie in de kerke, 's noems na het Lof. Maar hoe velen bleven er van weg? En 't is dus geen wonder, dat om die ontrouw, de kerke een der eerste gebouwen was, die in vuur geraakte.

Ho, ho, Wantje, ge gaat nu wat verre! bekeef haar Nancy. Wat ge van de brandprocessie en haar stichting vertelt is waar. Vader heeft mij dat ook gezegd. Maar uw gevolgtrekking...

— Ja, ja, 't jong volk gelooft dat niet, 'k weet het wel... 't Zal zich wel beklagen... maar dan is het late. 't Is zooals de spreuke zegt: 'k Hadde en 'k Zoude, Zijn van eender oude. Ja, ja, ze lachten nu met de goede gebruiken van voorheen. Uw vader had wel gelijk, als hij zei, dat men alles liet vervallen. 't Moest nu nieuwe mode zijn... De Kerstmisse van te nachte was te lastig... en ze verviel bijna overal. Mijn moeder vertelde mij, hoe tot 1840 omtrent, de schapers van Oudenburg een schoon Christelijk gebruik hadden... Ze gingen in hun herderskazak naar de Kerstmisse met vier maagdekens, die een lam meeledden. Het lammekke was gepint met papieren

(1) Inderdaad in 1868, bij het vijftigjarig huwelijksfeest van Karel Lodewijk Slosse en Rosa Clara Vercamer, te Nieuwkapelle. Men vindt het nu in zijn verzameling, onder den titel « Smidje's bruiloft ». Wij halen er deze regels uit aan :
« Napoleon gaf u geen kruise van eer,
Ondankbare, hij hadde gemoeten !
Integendeel gij draagt het kruis van ons Heer,
En gaat er naar Veurne meê boeten. »

rozen en 't droeg op zijn rug brandende keersen; aan de Congregatie blaatte het drie keeren, ze hadden het alzoo geleerd. Te Paschen kreeg de pastoor het, en 't was dan van eigen al een schaaap geworden. Maar 't nieuw geslachte wil van dat alles niet meer weten. Waar zijn de kerstzangerijtjes in de steden? 1) Hier en daar nog een verdoolde, maar de jonge gasten moeten naar de cinema, of de danszale ook al. God betere't Wij, wel, als we klein waren, we hadden geloove. We gingen te Kerstavond vol hope naar bedde en we baden:

Engeltje, Engeltje Gabriel,
Bringt e koekske naar mijn kasteel;
Mijn kasteel in Spanjen,
Appeltjes van Oranjen,
Appeltjes van Condé, Condé,
Bringt er tiene of twaalve mee;
Mijn kasteel alleene;
Bringt me e koekske kleene,
Bringt me e koekske groot,
Leg het in Maria's schoot,
Jesuke zal 't wel beuteren
En Wantje zal 't wel sneukelen.

En de Engel Gabriël legde binst den nacht een koelke op onze peluw, natuurlijk 't was vader en moeder, maar zoo bleven we kinderlijk van herte... Dan vonden we 's nuchtends onzen vollard, goud van de eiers en de boter en met

(1) Inderdaad ook dit is een oud Vlaamsch gebruik dat uitsterft. We denken hier aan hetgeen Guido Gezelle schreef in 1867 : « Mijn oudste onthouden van de kerstdagplechtigheid is dat w'j 't enden den langen Rolleweg (waar hij geboren werd te Brugge), op de uiterste palen van de parochie en van de stad, de choralen van Sint-Anne verwachtende waren, die, dikwijls over de sneeuw, dien avond Kerstledjes kwamen zingen, en daar was een, die de viole speelde, of de vedele, met den Vlaamschen worde gezeid. Eilaas, daar en is al geen spoor meer van dit oud gebruik, hoe schoon het ook moge wezen, en hoe lieflijk het de Engelen in 't geheugen bracht, en den text van 't middernachts Evangelie. De armste onder de arme kinders hoort men 's avonds nog te Brugge de blijde boodschap zingen. Marie gelijkend, voor wie nievers geen plaatse en was te Bethlehem, zoo staan zij, gedoffeld in hun ellende, en zingen door 't sleutergat van 's rijkmans deure onverstaanbare woorden, totdat de politie, of een stilstaand rijtuig of de vergramde diensthoden ze doen elderwaards wegvuchten met hunnen bedelzang. Te lande geeft men nog hier en daar het Godsdeel :

« O, lieden van te lande ! »
die 's Winters, als de drijsnee gaat,
Het kind vergeefs voor uwe deur niet zingen
[laat,
Van 't kindje, dat ons allen lief,
Eens mensch geworden, ons tot God verhief !
Die zegt : « Komt hier,
Bij 't dakend vier. »
En dan uw hand uitsteekt,
Terwijl eene edele trane leekt.
Die, met eene aalmoese, in den schoot van
[t kind
Gevalen, u en het maakt welgezind.

ronden steenen in de bruine korste. 1) Och, Heere, waar is de tijd? Ik ben ook nog meegegaan met de bende jongens en meisikens op Nieuwjaarsavond en we zongen dan aan de huizen 't Veurne Ambachtsliedje, om lukken of strinen te krijgen. We deden dat van eigen niet uit armoe, maar uit leute en als we wat kregen, we zongen :

« Dag vrouw, dag man, dag al te gaar,
Ik kome u wenschen een nieuwe jaar.
Deur dik, deur dun, ik kom loopen,
He-je nie een wafertje of twee,
'k En gaan ze niet verkoopen. »

Maar de jongens nu... dat speelde met geld, dat gaf niet meer om een luk of een wafertje, dat moest een velo hebben, en een lief op 15 jaar, en gaan dansen...

PRINS LEOPOLD,
oudste zoon van onzen Koning

— Zie, Wantje, 't is zeker te betreuren, dat er veel van 't oude weg is, maar om te zeggen, dat er daarom oorlog gekomen is, zijt ge overdreven! merkte Nancy op.

— Ja, ja, de menschen zijn ongeloozig. Zie, ievrouw... nu we er toch van spreken ga ik je 't al zeggen... Ik durfde eerst niet... Maar ik wist al van in Poperinge, dat uw brave vader zou sterven. Op een nacht stond hij voor mij en hij zei het mij...

(1) Hier en daar vindt men ze in West-Vlaanderen nog, de ouderwetsche vollaards. De n am zou afkomstig zijn van 't heidendom, toen men dieren offerde, later nagemaakte dieren, aan den God Vol.

— Dat was een droom... Gij hebt veel aan ons gepeinsd, en ge wist, dat vader ziek was.

— Noem het, lijk dat ge wilt... maar 't is nog gebeurd. Ik weet van een vrouwe, die op een hofstee ziek lag... De dokter vond het niet noodig haar te doen berechten en zei, dat ze beterde, en de bazinne zelve wilde niet, dat er bij haar gewaakt werd. Haar man legde zich te slapen in een kamer daarnevens, gescheiden van de andere door een dubbele deure. De boer lag daar tusschen slapen en waken, lijk het gaat; al met een keer vliegt de dubbele deure open zonder dat de man iemand gewaar wordt; hij springt van zijn bed en vindt zijn vrouw bezig met sterven. 't Was omtrent twee uur... Maar dat was nog niet alles.

Een heel einde van daar woonde de vader van de zieke, ook op een hof. En omtrent 't zelfde uur schiet hij wakker en ziet zijn dochter voor hem staan. Verschrikt ontwekt hij zijn vrouw en zegt : « Er moet wat schelen met onze dochter, want 'k heb ze daar voor mij gezien. » De boerin zei ook, dat 't een kwade droom was, maar een beetje nadien kwamen ze 't toch zeggen, dat de dochter subiet overleden was. 1)

— Ja, zooiets gebeurt, stemde Nancy toe.

Ze dacht aan een moeder, die in haar slaap heur zoon, een soldaat, om haar had hooren roepen... Ze zag hem als in een visioen zwaar gewond neer liggen... en verstond duidelijk zijn noodkreet... « O, moeder... moeder ». Eenige dagen later ontving ze het bericht, dat de jongen in dien zelfden nacht overleden was. Er is een band tusschen minnende zielen...

— Maar met zoo te babbelen, komt mijn waschte niet op de bleek, hernam de vrouw als verschrikt. Ja, ja, we gaan nog rare dingen zien... is me dat een tijd! En ik peinze aan mijn verdoold nichtje, ze hebben haar ook meegesleurd. Zuchtend nam ze de mand op.

— Ik hoor har toch gaarne bezig, zei Nele.

— O, ja, ik ook. Ze kent veel van de oude gebruiken. Maar bij menschen van haar slag is 't een vast gedacht, dat deze

(1) Wantje vertelde hier een waar voorval.

omdat de menschen nu percies niet meer oorlog een straf is voor ons en vooral dezelfde doening hadden als vroeger. Zeker is 't waar, dat deze oorlog een loutering moest zijn en men daar niet veel van merkt. Een tijdje scheen het of de menschen in de beproeving nader tot elkaar zouden komen, doch 't is nu bij velen het tegenovergestelde. Er wordt zoo weinig geleerd en verstaan.

En Nancy dacht aan haar gesprek van daar straks met Walter Bonte en aan Havere.

Nele moest naar huis.

— Ik ga een eindeke mee, zei Nancy. Ge moet dikwijls eens afkomen. Den naasten keer zal ik u bij moeder brengen; maar ze rust nu, ze heeft een slechten dag.

— Ik kan het begrijpen! Zoo'n verdriet.

De meisjes trokken de duinen in. Toen ze den grooten weg overstoken, zagen ze een groepje ruiters.

— De Koning, zei Nancy.

— Och, Heere, ja. Ge ziet hem dikwijls zeker...

— Ja, en de Koningin ook. Ze leven hier zeer simpel. Overlaatst zag ik prins Leopold in de rangen. Hij is nu ook piot...

— Maar niet aan 't front?

— Neen, hij deed hier oefeningen mee. Hij is bij het twaalfde. De Koning en de Koningin komen veel onder de soldaten.

En Nancy vertelde eenige van de vele anekdoten, die over Albert en Elisabeth de ronde deden.

De Koning ontmoette eenige soldaten met de soep en vroeg waarheen ze gingen.

— Naar den kleinen post, Sire, met de soep.

— Hebt ge daar niet een lepel om de soep eens te proeven?

— We hebben alleen een pollepel, Sire.

— O, dat is goed. Geef hem mij eens hier.

En de vorst proefde de soep en vond ze uitmuntend.

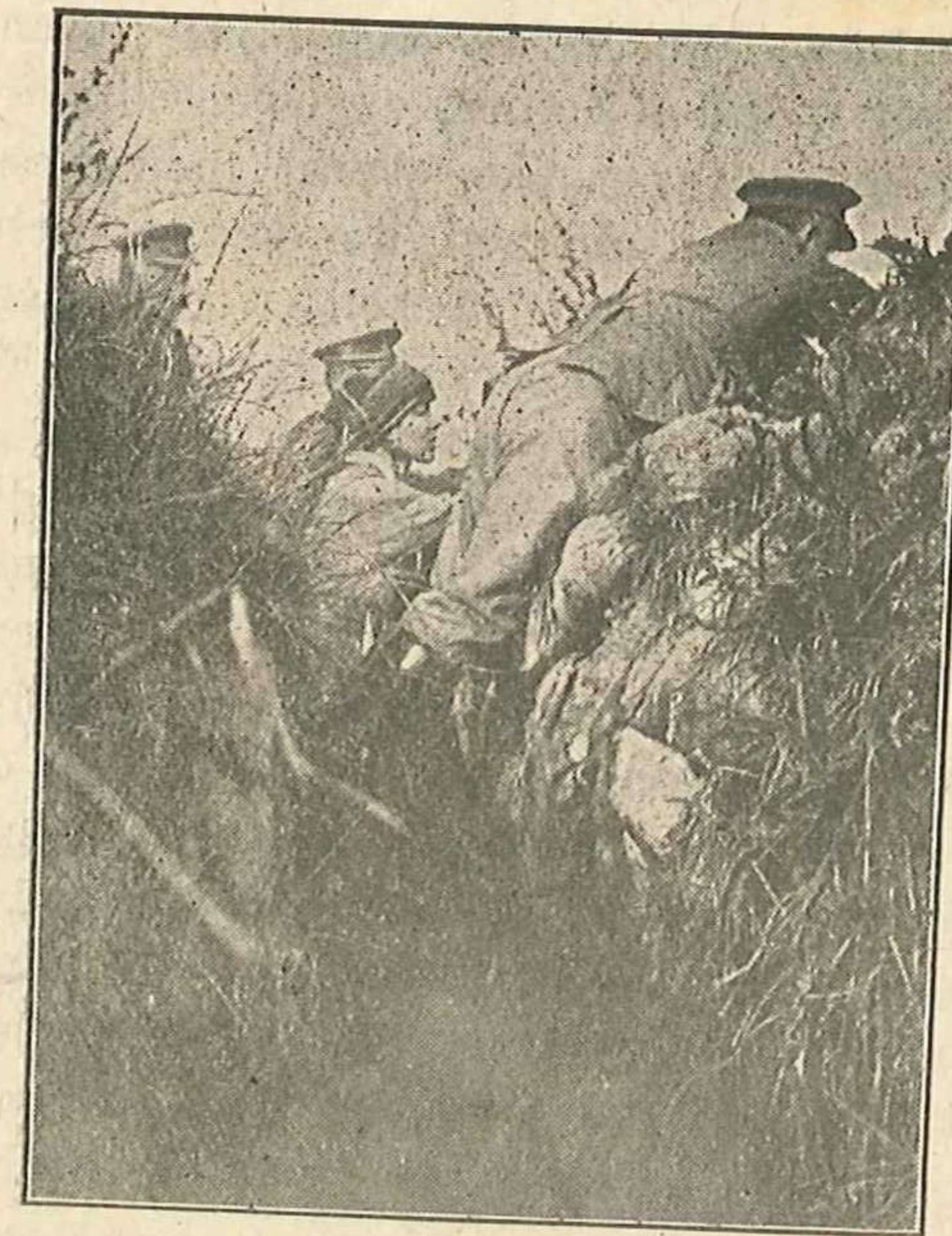
Albert kwam laatst te Pervyse en wilde er twee dames van 't Engelsch Rood Kruis bezoeken. Ze verbleven er in een abri en waren vol ijver en opoffe-

ring, geen gevaar ontziende, om gewonden te halen en ze te vervoeren in hun auto, die ze zelf stuurden. Voor wat hulp in de abri hadden ze een militair, die onder meer ook goed de deur toe moest houden, opdat een hondje van de « misses » niet zou ontsnappen. De Koning trad binnen en liet de deur open staan. De soldaat voelde den trek, maar kon niet zien, wie daar was en meenend dat het een piot was, die eens kwam loeren of de Engelsche beschermsters geen sigaretten te veel hadden, riep met een vloek er bij: « Doe dan toch de deur toe, stommerik! » O, zijn gezicht en zijn houding, toen hij den hoogen bezoeker ontwaarde, maar de Koning glimlachte eens en sprak dan met de dames van niets gebarend.

De Koning en Koningin bezochten menigmaal de loopgraven en niet zelden waren ze er wanneer 't er leelijk deed en de Duitschers hevig begonnen te schieten. Eens moest de Koningin voor het hevig vuur in een schuilplaats kruipen. Ze had wel schertsend gezegd: « Ik ben zoo moeilijk te raken, want ik ben zoo dun », maar de kogels floten onheilspellend. En de vorstin ging daar naast de soldaten op een zak zitten. Toen ze weer vertrokken was, vochten de piotten om dien zak en de overwinnaar liep er lang mee rond en verklaarde vast besloten, dat het « goevernement hem nooit zou terug krijgen ».

De soldaten, we zeiden het reeds, hadden voor alles hun eigen taal, en een taal, waarin spot de innigste gevoelens steeds moest verbergen. Ook Albert bleef daarvan niet verschoond, en zoo noemden ze hem « den Sjampetter van De Panne ». 't Was immers zoo tragisch-komisch, dat het kleine, naïeve visschersdorp, daar aan 't uiteinde van 't land, achter zijn wilde duinen en voor de wijde zee, nu hoofdstad en residentie geworden was, met een nederige villa tot paleis. Vandaar die bijnaam, waarin echter een heel drama verstoken zat. De soldaten stonden zeer nuchter tegenover de gebeurtenissen, en waren wars van al 't onwaar, uitgedacht ceremonieel, dat gemeenlijk zoo veel wreeds en pijnlijks moest dekken. Ze zagen ook wonderklaar bij veel lieden de huichelarij of

ten minste de druktemakerij, waarmee menig hol vat een vaderlandsch uithangbord trachtte te krijgen; ze dreven den spot met allerlei oorlogskommuniqué's, die, ver van het front opgemaakt, niets van dat front weergaven; op hen woog de schrikkelijke oorlogslast en toch deden ze hun plicht; ze zaten geklemd in 't harnas van de discipline, de legervereischen; ze onderwierpen zich, maar dat men nu toch niet van hen eischen, ging, zelf dat alles met klatergoud te kleuren. Zoo deden ze ook niet aan verafgoding jegens menschen of vaderland, maar steeds erkenden ze met volle waardeering, dat de Koning en Koningin veel eenvoudiger en gemeenzamer waren dan veel oversten. 't Deed hun goed te zien,

Koningin Elisabeth in een loopgracht der eerste linie

hoe de vorst negen op tien keer, reeds bij den eersten aanblik Waal en Vlaming onderscheidde, en elk in zijn eigen taal toesprak, hoe de Koningin gewonden bezocht, zonder de reklaam rond zich te laten maken als sommige dames daar in Frankrijk deden en van hun depots en magazijnen spraken, en zelfs van hun kinder- en ziekenkolonie's, als hadden zij alles alleen gedaan. Maar de Koning heeft, door onmacht misschien of door slechte inlichtingen van zijn omgeving, niet kunnen verhinderen de officieele tegenwerking en vijandelijke gezindheid jegens hen, die den Vlaming meer wilden bezorgen dan munitie, brood en slaap.

Nancy en Nele wandelden stillekens verder; ze waren blijde elkander gevonden te hebben, twee dochters van dit keerlenland, zelve twee keerlinnen, die hun gewest lief hadden, lief in zijn verleden, meer lief nog nu in zijn nood, zijn lijden, zijn foltering. Ze werden vertrouwelijk, en Nele vertelde, dat ze een verloofde had, Jansoone, die ginds aan 't front stond en Nancy sprak over Bonte, en hoe die naar Havere wilde, maar zij hardnekkig weigerde de streek te verlaten.

Nele verdiende den kost met strijken. Tot hier en verder toch woonden nog altijd veel lieden uit de streek en daar van 't front of uit de door de Duitschers bezette dorpen gevluchten.

Hardnekkig klampten ze zich aan hun eigen grond. 't Is zooals zekere A. D. W. van Idesbaldus naar de « Stem uit België » schreef:

« Na eenige welken zenuwachtig en angstig rusteloos leven, zijn de burgers gaan denken, dat bij het versteend vastzitten der legers, het niet aanging zoo maar voort te slenteren door de straten; de beurs werd met den dag meer ijdel en de behoeften werden gestadig aan grooter. Voor mondvoorraad moest men elken dag zorgen en toch ook kleeren koopen. Een oogenblik dacht men uit de schatkist te kunnen putten, maar zooals het maar al te klaar was, bleek het spoedig, dat de staat niet gansch de bevolking tot renteniers maken of op pensioen stellen kon. Zoo trachtte ieder naar een middel om zijn balans te doen kloppen. Sommigen zochten redding in de uitwijking en gingen, met beklemd hart en de droefheid in de ziel, naar vreemden bodem een tijdelijk bestaan zoeken; anderen trachtten hier, hetzij van den handel, hetzij van het werk hunner handen te leven.

Handelaars, zij rijzen als uit den grond op; menschen die er zich nooit mee bezig gehouden hebben, winnen er nu hun kost mee. Jammer, dat al de goederen uit Frankrijk of Engeland moeten getrokken worden en dat het vervoer zoo veel tijd en geld vraagt. Tusschen de snorrende auto's en de bevoorradingswagens der soldaten komt men hier en daar een oud versleten rijtuig tegen dat niet opgeëischt werd, met een oud paard be-

spannen, vroeger afgekeurd of voor het leger onbruikbaar geworden, en waarmee men nu een vracht uit Duinkerke haalt.

Midden in al die beweging, is de voerman, naar den zin van een of ander soldaat, niet rap genoeg uit de voeten, en scheldwoorden krijgt hij dan genoeg naar den kop. Doch met misprijzen en ook wel met uitdagenden blik, steunend op zijn goed recht, beziet hij de jonge soldaten, die thans zoo baas spelen in zijn streek, en zonder een woord te spreken, zet hij zijn weg voort. Aan elken kruishoek, knok en post, wordt hij door gendarmen en schildwachten aangeropen, moet hij zijn papieren toonen en eenige aanmerkingen hooren, doch gehoorzaamt gelaten, steekt de paperassen weer in den zak en rijdt verder. De menschen zijn stoikers geworden: ze verschieten in niets meer. Ze laten zich maar uitschelden, gebaren niets te begrijpen van vermaningen, orders en contraorders, en onder elkaar zeggen ze, dat 't al een hutsepot is. Zij worden trouwens gestadig aangesproken in het Fransch, hun papieren zijn in die taal, en dikwijls verstaan de schildwachten hen niet. En ze moeten immers gehoorzamen, want ze zijn onmondigen in hun eigen streek, daar in hun geliefd Vlaanderen, het bolwerk van de vrijheid. » En ja, zoo was het: vreemden speelden baas, sommige oversten bezagen hen met eeuwig wantrouwen. En daar Zuidelijker moesten ze wel naar de pijpen dansen van Franschen en Britten, van buitenlanders, die er alle macht in handen hadden.

« Naast de handelaars hebben wij de werkers, en zonderling genoeg — wat de oorlog toch medebrengt — de meesten zijn vrouwen. Eenige mannen arbeiden met de soldaten voor het leger, maar de vrouwen vooral hebben het druk en zijn de steun van 't gezin. Zoo ziet men nu mannen hoodschappen doen en zelfs eten bereiden, en intusschen zijn moeder en dochter aan 't naaien, 't wasschen of 't strijken, de voornaamste taak — met den handel — van de burgerlijke bevolking. Daaraan werken honderden vrouwen en meisjes. Naaien, dat gaat nog, maar hoe men het wasschen en

strijken volhoudt is ons een raadsel. Men moest al die arbeidsters ridders in de Leopoldsorde slaan: ze zouden het meer dan verdiend hebben. Daar te Idesbaldus en De Panne bijvoorbeeld, moet ge ze nagaan. Uit hun huis gevlucht, want de meesten zijn uitgewekenen of verdrevenen, hebben ze zich in een villa of woning gevestigd en betrekken er dan meestal een kelderkeuken of een afhankelijkheid. En ze leven er te midden van soldaten die boven slapen, maar in keukens en kelder weg en weer loopen, koken en braden en eten. En daar zijn moeders en dochters aan 't wasschen en 't strijken van Maandagmorgen tot Zaterdagavond. En ge kunt u verbeelden wat dat is, het linnen te wasschen van soldaten, die in de loopgraven leven, waar vooral 's Zomers ongewenschte bezoekers zijn, welke overal medegaan; 't linnen van mannen, die dag en nacht in dezelfde kleeren steken en alle lotgevallen van den oorlog doormaken. En dat lastig werk verrichten deze vrouwen en meisjes reeds sedert maanden in die onderaardsche keukens, waar nooit zon en weinig licht kan binnen dringen, waar men stikt van de hitte en men bij dat alles eten bereidt, en ieder uit- en inloopt. Heeft de vrouw dan van 's ochtends tot laat in den avond gewerkt, dan kan ze zich uitsbrekken op een matras of stroozak, welke ergens in een kamer-tje op den grond ligt, en men met vijf en meer personen de ruimte deelen moet.

Is 't niet waar, dat zij heldinnen zijn en recht hebben op de hulde van het vaderland, want wat zou er zonder hen van onze soldaten geworden? »

De meisjes waren nu tot Sint-Idesbaldus genaderd, halvenwege De Panne en Coxyde. Daar verbleven veel Nieuwpoortenaars en zij gaven blijik van taaien wil en echt Vlaamsche hardnekkigheid. 't Stadsbestuur behartigde de zaken van hun gemeente en vergaderde er; voor de kinderen was er een school geopend in een villa en men overwon allerlei moeilijkheden om meubelen en gerief te verzamelen. Te midden van den oorlog zette men er 't vredeswerk voort. 't Leek als op de oude tijden, toen de bannelingen van het door de zee ver-

woeste Lombardzijde te Santhoven een « nieuwe poorte » hun toekomstige stad stichtten. Ook die « nieuwe poorte » lag ginds aan den IJzermond te vergaan, maar de ziel stierf niet en daar nauwelijks een « kanonscheute » verder, vestigde men reeds 't voorloepig « Nieuw Nieuwpoort. »

Sint-Idesbaldus, 't best bekend als de kleine, in 1914 pas opkomende badplaats, is eigenlijk de ruime, witte kapel, welke er zoo schilderachtig in de duinen staat. Men las er nu veel mis in; Nancy en Nele knielden er ook neer en terwijl ze baden, weidde hun blik daar over 't verre Veurne-Ambachtsche land...

St-Idesbaldus, herinnert aan de duinabdij, waarover we reeds spraken; waar thans die kapel staat, vond men het graf van den abt Idesbaldus en 't is een historie, welke we even nader dienen te verhalen.

Idesbaldus werd omstreeks 1100 uit een edele familie geboren die nog steeds voortleeft in de West-Vlaamsche geslachten Rotsaert d'Hertaing, Coppieters, Van der Gracht e. a. Hij werd tot den geestelijken staat bestemd en was als priester in Vlaanderen zeer vereerd. Zijn uitnemend karakter bleek vooral in 't jaar 1127, toen door onvruchtbaarheid der landen er zulk een gebrek heerschte, dat graaf Karel de Goede verbood hier te brouwen en gelastte de honden dood te smijten, om aldus graan en brood te sparen. Idesbaldus was de beschermer der armen en zijn huis te Brugge geleek meer een hospitaal dan een pastorij, vanwege al de krankten, die de brave man opnam en verzorgde.

Toen Diederik van den Elzas graaf was en naar 't Heilig Land zou vertrekken, riep hij Idesbaldus naar 't hof en droeg hem de gewichtige taak op, de gravinne te helpen bij 't bestuur van 't gewest en bij de opvoeding van haar zoon Philips.

De nederige herder walgde echter van de hofkringen en na eenige jaren vertrok hij naar Veurne, waar hij kanunnik werd in de Sinte-Walburgakerk. Toen was het klooster der Duinen bij Coxyde in vollen bloei en dikwijls ging Idesbaldus er den abt Rôbrecht bezoeken en

er rustiger tijden kwamen, wist men weldra droeg hij zelf 't wit habijt der Cisterciijnen (1) en was hij Cantor of voorzanger in 't voornaam gesticht. In 1155 werd hij tot abt gekozen, welk hoog maar zwaar ambt — want hij had de uitgestrekte goederen, de drooggelegde en droog te leggen gronden te beheeren — hij twaalf jaar vervulde. Den 18en April 1167 ontsliep hij in de ziekekamer, omringd van alle broederen. Men begroef hem, in een wit gewaad en zwarten keuvel daarboven, in een loodden kist binnen de muren van 't Convent.

Maar nu is het zonderling te vernemen, hoe er met zijn overblijfsel gehandeld is geworden, uit eerbied zeker, maar op een wijze, die ons toch vreemd aan doet.

Twée en zeventig jaar na zijn dood, toen men onder abt Nicolaas van Belle een nieuw klooster had gebouwd, ontgroef men Idesbaldus. Het lichaam was nog niet geschonden en men droeg het over naar de kapittelkamer (2).

In den roerigen hervormings tijd werd de Duinabdij verwoest. In 1623 vinden wij de geestelijken terug op hun hoeve, de Bogaende, die zooals we weten, nog bestaat, daar aan den weg van Veurne naar 't gehucht Idesbaldus; de abt Bernard Campmans liet nu opzoekingen doen naar de tombe van zijn vereerden voorganger en eindelijk vond men deze onder wel vijftien voet zand, dat er van den Hoogen Blekker over heen gewaad was. Den 13en November bracht hij het lijk naar Bogaende.

Op Wiltten Donderdag van 't volgende jaar werd de kist geopend. Men wilde het gebeente, dat nu reeds 457 jaar rustte, zuiveren. Men vond een geheel lichaam, gekleed in 't wit habijt, gewikkeld in een gewasten doek en toegebonden met klampen koorden. Vlaanderen beleefde juist een tijd vol mystiek. Het zwaard van Spaansche heulen en Spaansche legeroversten had niet alleen de hervorming, maar alle vrijheid van

(1) Van 1100 tot 1138 volgden de monniken der Duinabdij de regelen der Benedictijnerorde. De abt Fulco stelde de abdij onder Bernardus van Clairvaux.

(2) Een schilderij in het groot seminarie te Brugge — voormalige refuge der Duinenabdij — geeft van die overbrenging een afbeelding.

denken en tevens den handel uit ons land gedreven en er ook den landbouw gedood. Onze steden lagen daar als begijnhoven. De voormalige nijverige bevolking was grootendeels heen. Van Veurne-Ambacht bleven veel velden onbezaaid en dus braak. 't Was juist het oogenblik om de belangstelling samen te trekken, om een lijk van bij de vijf eeuwen oud... Bezoekers kwamen als pelgrims naar de oude hoeve, en tot hen behoorden Antonius de Hennin, bisschop van Ieperen en, wat later, aartshertogin Isabella, gouvernante, kardinaal de la Cueva, markgraaf Spinola, en andere heeren en dames van het hof. Bij deze gelegenheid had men Idesbaldus lichaam in 't koor der kapel van de hoeve tentoon gesteld (1).

Maar nog kreeg het lichaam geen bestendige rust. Om de roenige tijden, het voortdurend rondzwerfen van soldatenbenden, de groote onveiligheid ten platten lande, verhuisden in 1629 de Duinenheeren naar hun refuge te Brugge (2) en namen het overblijfsel van Idesbaldus mee, en begroeven het in een houten tombe van hun kerk. Daar bleef het tot aan de Fransche revolutie. De monniken vluchtten dan weer en, toen er rustiger tijden inkwamen, wist men niet waar het lichaam belonden was. Ook Brugge is een stad vol mystiek en wel past in 't kader van de vooral over een eenw begijnachtige stede het volgende verhaal (3) dat Gezelle ontving, in afschrift, van de Groot-jufvrouw van 't Begijnhof aldaar.

« Dit is het verhaal, dat wij uit den mond van Mijnheer Johannes De Mey gehoord hebben, en dat hij op zijn sterfbedde met eed heeft bevestigd.

In den beloken (d. i. Franschen tijd) was roeddrager van Sinte-Anna een zekere Robaeys; deze mensch, doodelijk ziek zijnde, wierd bezocht door Mijnheer De Mey, die hem zeer slecht vindende, hem vroeg of er niets meer en was, dat

bij hem zoude willen zeggen hebben. Hij schéen heel bezwaard en benauwd, en ten langen lesten gaf hij hem te kennen, dat hij belast was met eene zake, die hem veel verlegenheid veroorzaakte, te weten, dat het lichaam van den zaligen Idesbaldus aan zijne zorge toevertrouwd was, dat hij het in zijnen hof begraven had, op de plaatse, die hij hem aanwees, alwaar namentlijk twee struiken andivie stonden, een aan 't hoofd en een aan de voeten. Toen is de Heer De Mey naar zijn huis gekeerd, alsdan op Sinte-Anna Reye; hij was er nauwelijks, als een loopjongen achter hem liep, zeggende: « De roeddrager van Sinte-Anna is overleden! » Dan is de Heer De Mey op den avond, naar het huis van den roeddrager gegaan met twee geaffideerde personen; hij heeft doen delven en heeft de looden kiste gevonden, zoo de overleden roeddrager gezeid hadde; hij heeft ze op een barrie doen stellen, met eene sarge overdekt en met eenige meubelen, als tafel, stoelen en eene vogelkooie daarbovenop, om te laten denken dat het eene verhuizinge was. Alzoo is dit heilig lichaam tot het huis van den Heer De Mey getransporteerd geweest. Zijne salette was bereid om het te ontvangen; men heeft de looden kiste op twee stoelen gesteld; de Heer De Mey heeft de kiste een weinig al den kant van het hoofd opgelicht en hij heeft eene klokkinge van loopende water gehoord; hij heeft ook eenige dreupelen op den grond gezien; hij heeft aanstonds eene *porcelaine toilette*, die daar op eene *commode* stond, daaronder gesteld en deze quantiteit water is daar uit die kiste gelopen; hij heeft zijne hand er in gedoopt, en het water zelve proevende (!) en heeft het niet als zuiver regenwater bevonden; hij heeft het in dit fleschken gedaan, overgestopt en met eerbied bewaard. »

De groot-jufvrouw vertelt dan, hoe het Begijnhof dit fleschken ten geschenke kreeg (1).

De brief is onderteekend:

Joseph de Wree, dicta Veranneman
Michelle Serdobbél.

Brugge, 18 December 1846.

Hoe lang nu die kiste nog op de Sinte-

(1) En nog bewaard wordt.

Anna-Reye heeft gestaan, weten we niet; maar in 1831 gaf de laatst overgebleven monnik van de Duinen, Nikolaas de Roover, haar aan de kerk van Onze Lieve Vrouw ter Pottery, waar Idesbaldus in een marmere tombe bijgezet werd... Nog eens moest zijn kist geopend worden... Het was op 4 September 1833, toen Franciscus Boussen, administrator van 't bisdom Brugge, de relikwieën onderzocht. Uit het proces-verbaal lichten wij 't volgende: « Wij vonden in de kiste het lichaam van Idesbaldus (in zijn leven derden abt van het oud klooster der Duinen, overleden in 1167), lang omtrent zes voeten, gekleed op het hoofd en de borst met het kleed van zijn orden, dat nat was verstorven

beenderen waren vast aan 't hoofd; in de twee kaakbeenderen zaten negentien tanden, geheel en vastgehecht; het hoofd was vastgehecht aan het geraamte; de vingers en de teen waren los, maar deszelfs gebetenderen wel bewaard, wij hebben dezelve gekust en de gebeenten van den slinker arm met eerbied genomen uit de kiste, geleid in een houten kasken, dat wij zullen doen plaatsen in de marmere tombe van den zijdsaltaar in de kerk der oude abdij van Dunen, die welhaast ons bisschoppelijk seminarie zal worden ».

Dag en nacht brandt er nu een lamp voor het graf van den derden abt der verdwenen Duinabdij... Waar hij eerst ter ruste gelegd werd, staat dus te

Het in- en uitspannen van machinegeweren

en veranderd van kleur, niet meer zwart, gelijk in de visite, gedaan den 25en Oktober 1726, maar grijsachtig, waarschijnlijk door het water, waarin het lichaam, ter diepte van minstens een duim lag, en klaar was gelijk kristal.

Wij betuigen nog, dat gezeid water, gelijk aan fonteinwater, niet alleenlijk vrij was van slechten reuk, zelfs van eene loodsmak, maar integendeel eenen aangename smaak had, waarvan wij en al de omstanders de ondervindinge genomen hebben, met aan hetzelfde te proeven (!). Wij verklaren dat het vleesch vergaan is, dat er van hetzelfde niets over en blijft als een aardachtige stofte omtrent de borst, zwart en roet van 't uitzicht, nogtans vast en vatbaar. De kaak-

midden van het beweeglijk zand een kapel, maar zijn naam is meest bekend als die eener plaats van genot, het bad, daar aan 't strand. Om Bogaerde lag nu het oorlogs-vliegkamp. 't Was een andere tijd, als toen de hofstoet van Isabella over de brug door de breede ingangspoort trók. Een andere tijd? Ook toen lag Vlaanderen, hier verwoest door den moedwil der menschen, de schrikkelijke gevolgen van eierzucht, landhonger, onverdraagzaamheid. En als zoodanig, was 't verleden weer heden geworden.

Idesbaldus, een weldoener der armen, een ontfermer over krank en lijdenden, een vredeslichter. Maar de invloed van edele zielen moet wijken voor de macht der geheime diplomaten-kamers...

(1) In 't groot Seminarie te Brugge bewaart men ook van dit bezoek nog een schilderij. In de kerk van O. L. V. ter Potterij is het tooneel afgebeeld in een modern raam (1863).

(2) Nu het groot Seminarie.

(3) Wij vonden het, evenals de andere bijzonderheden, in « Rond den Heerd », het tijdschrift door Guido Gezelle uitgegeven. Jaren 1867 en 1869.

waaruit men de volkeren tegen elkander opjaagt...

En toch leefde nu ook de geest van een Idesbaldus nog voort, niet zoo zeer in dat witte kapelleke, waarvan weinigen, die er kwamen knielen, den oorsprong kenden, maar in mannen, welke onder al den jammer rond zich liefde wrochten... Er waren er bij de gewone soldaten, maar 't best kwam die geest uit bij de brancardiers. Dr K. Elebaers beschrijft ze ons. (1)

« Heel achteraan, juist vóór de geneesheeren en den aalmoezenier, stappen zij, met hun zak en hun pakjes, den tred volgend van het optrekkend bataljon. Twee of drie sluiten zich aan bij de rangen van iedere compagnie. Daar zijn er ouden en jongen; daar zijn er gladgeschoren en wild-bebaarden, en fijn-beknevelden; daar zijn er met lossen stap en met zwaren tred; daar zijn er luidruchtigen en stil-ingetogenen en ernstig-nadenkenden. Een mosaïek van verscheidenheid in uiterlijke vormelijkheden en innerlijke karaktersoorten, gegroeid tot een éénheid in 't uitoefenen van hetzelfde ambt, in 't naleven van dezelfde hooge roeping. Aan hun arm: de roode-kruis-band, symbool van hun eendrachtig begeeren: liefdewerk! Oorlog en liefdadigheid, een contradictie in de woorden, maar een werkelijkheid in de feiten: 't zijn levende bewijzen van den kristelijken geest die, op onbewuste wijze misschien, onze maatschappij doordringt: want, al brullen duizend monden moordkreten uit, al denken duizend verstandden slechts op vernielingsmethoden, zij toch spreken woorden van troost en peinzen op verzorgen en genezen. Ook den gekwetsten vijand zullen zij broederlijk 't noodige verband leggen: « Doet wel aan die u vervolgen en lasteren », sprak de Meester.

Soldaten van tweede klas en toch geen soldaten. Minder en meer dan soldaten. Zij gaan niet gewapend om 't recht te verdedigen; zij kennen de roes niet van stormloop en aanval; maar zij gaan, 't gevaar boven 't hoofd en de liefde in 't hart, om wonden te heelen en ster-

venden te steunen.

De meesten van u waren opvoeders der jeugd of droomden van leiders te zijn en verlichters der menschen-zielen. Uw werk gaat voort en uw droom is wezenlijkheid geworden. Uw daden voeren op naar naastenliefde, uw daden werpen het licht over ons van Gods hoogste gebod.

's Morgens vroeg. Ijskoude noorderwind. Kragen omhoog stappien de zieke soldaten de kerk voorbij naar de houten zaal waar de geneesheeren 't onderzoek instellen. De brancardiers zijn er bij. Eitter-bevuilde windels winden zij af, wonden zuiveren zij, gekwetste voeten verzorgen zij. Neus en oog zijn niet aangenaam gestreeld en er klinken soms wel ruwe woorden uit den mond van lijdende jongens als de brancardier het geel-slijmerende vocht uit verzwerende kwetsuren duwt.

In de loopgrachten. Duistere nacht. De deur van de schuutsplaats waar de brancardiers slapen wordt opengerukt: « Een gekwetste op den voorpost, rap, er is haast bij! » Twee staan op, ontsteken hun kaars, grijpen naar de berrie en, in den donkere, op den tast langs doolwegen van modder en slijk, onder de hagelende kogels der geweren in 't open veld... naar den voorpost! Na een voorloopig verband, terug met den gekwetste die kermt en kreunt bij elken stap, bij elken schok. Minuten schijmen uren. Bezweet en hijgend komen zij in den hulppost aan. Andere brancardiers zullen den gewonde verder dragen.

Meê naar 't werk ook: want daar ook is gevaar. Meê op de krijgsoefeningen van belang. In de loopgrachten en in de kantonnementen zorgen voor ontsmetting: met de geschikte toestellen *formol* spuiten, kalk strooien waar 't behoeft. En als er ongeletterden verlangen te leeren lezen en schrijven, houden zij school. En als een soldaat een brief moet schrijven, die 't niet kan, grijpen zij naar de pen. Ik weet wel een seminarist die voor een goeden, braven huisvader, een zoeten liefdebrief schreef naar 't aangebeden vrouwtje.

Er zijn verschillende manieren, zelfs in oorlogstijd, om zijn vaderland te die-

nen. Zou deze de minst verdienstelijke zijn (1).

Ja, de geest van barmhartigheid leefde nog voort, en in al den oorlogsjammer straalde daar toch de liefde van het Rood Kruis.

Wie dacht nog aan de geschiedenis van Idesbaldus, als hij in dit witte kapelleke zijn overvol gemoed ontlasten en troost zoeken kwam?

Het eigen landvolk wist slechts bij overlevering, dat daar een groot klooster had gestaan en vroeger reeds vertelden wij een legende, die daarover in omloop is.

* * *

Nancy en Nele traden buiten. Ze namen nu afscheid.

— Dus gij komt eens rap weer? vroeg de eerste.

— Ja, gaarne... Ik ben ginder zoo alleen. Maar ik heb veel werk. We moeten toch aan den kost komen.

— Ik zal verpleegster worden. Maar we blijven in Vlaanderen, he?

— Tot ze ons dwingen te vertrekken!

Nancy keerde naar Duinhoek terug. Een gendarm vroeg haar pas en maakte een aanmerking. Zij mocht niet over zekeren weg gaan, die een grens van een of ander gebied uitmaakte, doch de militaire voorschriften waren duister en bovendien zeer veranderlijk.

De gendarmen hadden een lastig werk. De soldaten beschouwden ze als hun natuurlijke vijanden en noemden ze piottenpakkers. Dit woord werd verboden, en nu duidde men hen als p. p. (pee-pee) aan. Ook dat was strafbaar en nog wel met vier dagen «salle de police», den militairen term voor het over dag verrichten van den ganschen dienst, maar 's avonds in een cachot te ruste opgesloten te worden, waar men op een brits lag. Doch aan het front was er geen cachot en daar veranderde men de straf in een aderslating der toch al geringe soldij, die 33 centiemmen daags bedroeg, maar later vermeerderde. De piot kon toch niet heelemaal zwijgen en menigeen nam

(1) En na den wapenstilstand werden door haeren, die den oorlog alleen in de papieren loopgraven voerden, veel Vlaamsche brancardiers belasterd. Natuurlijk... zij waren bewuste Vlamingen die het onrecht zagen tegen Vlaamsche soldaten.

wraak bij 't voorbijgaan van een gendarm, door luidop zijn makker te herinneren: « We mogen 't niet meer zeggen ». Ook dit echter werd strafbaar. Toegeven en den mond dicht houden, was dus maar 't voorzichtigst; veel soldaten erkenden trouwens, dat de gendarmen toch ook alleen den hun gelastien dienst verrichtten.

Toen Nancy het noemmaal gebruikt had, kwam mevrouw Bongers. Deze zag er zeer ontdaan uit en barstte in snikken los, toen ze wilde spreken.

— Maar wat is er? vroeg Wantje Zoetewei, terwijl Nancy haar vriendin zachtkens naar een zetel geleidde.

— Moeder! snikte Marie... Moeder, is dood.

Nancy schrok.

— En... René... ook... Ik heb... nieuws gehad.

Men moest haar eerst wat tot zich zelve laten komen. Al haar vreeselijk leed beheerschte haar weer, nu ze bij menschen was, die met haar mede gevoelden. En dan vertelde Marie:

— Ja, ik heb een brief gehad, moeder is te Torhout gestorven en René in Holland. Vader en Helena zijn nu te Brugge. Och, Heere, 't is toch zoo erg. En ik altijd hopen en nog maar hopen... en nu al met een keer dit nieuws! 't Is te veel om dragen. Ik weet alles van Emmanuel Goetgebuur.

En nu verhaalde ze meer. Goetgebuur was een vriend van vader te Brugge en zijn dochter Godelieve een vriendin van haar. Dezen ochtend ontmoette ze in De Panne Emmanuel, den broer van Godelieve. Hij was soldaat. Dadellijk had ze hem herkend en hij haar ook. Och, de Goetgebuurs kwamen nu en dan naar Elessen en de Bongers bezochten hen te Brugge.

Emmanuel zei, dat hij al lang naar haar zocht, maar hij deed zoo vreemd.

— En toen was het of ik 't al met een keer voelde, dat er iets was, vervolgde Marie. Eerst wilde hij over andere dingen praten, maar 't ging hem toch niet, en dan stak hij het niet langer weg. Hij had een brief van Brugge gehad en moest haar opzoeken. Vader en Helena, en tante Allida waren nu bij zijn ouders. Moeder was te Torhout gestorven. Ze had-

den met al de parochianen Eessen moeten verlaten.

Aldus vertelde nu tusschen snikken en weenen in, deze arme doolaarster, die zoo plots en wreed van haar geliefden gescheiden was geworden bij 't ontbranden van den IJzerslag.

— Vader is in Holland geweest, ging ze voort en heeft Réné gevonden in 't hospitaal te Middellburg. Maar mijn arme broer was zwaar gewond en heeft niet lang meer geleefd. Vader was bij hem toen hij stierf, maar niet bij moeder. Die is overleden binst dat hij in Holland was. O, wat dingen allemaal! Ein 'k zou zoo gaarne nog veel meer willen weten, maar ik kan er niet bij en maar Brugge is 't schier onmogelijk schrijven, want ze moeten de brieven van Holland naar daar smokkellen.

En neen, Marie wist niet alles. Zij kon zich niet voorstellen, al het lijden in Costenoble's kelder te Eessen en den Calvarietocht naar Torhout en de ellende in dit stedeke. Ze wist niet, hoe haar vader afgemat en somber bij zijn vriend Goetgebuur te Brugge aanklopte daar rust, tenminste voor 't lichaam, vond en raad kreeg en dan naar Holland doolde; ze had geen denkbeeld van het aangrijpend drama in Middellburgs gasthuis en op den doodenakker langs den Seisweg.

Wachten moest ze, zonder te kunnen medeweenen met haar huisgenooten, zonder de troost te hebben van het eigen gezin. En hard werken voor de bete broods, onder vreemde bevelen staan en mukken en grillen dulden, vernedering zelfs.

O, er waren er velen zoo, maar ieder voelde zijn eigen leed. De oorlog woelde en sloeg om zich heen, en «die het krijgt heeft het,» zeiden de menschen er op doelend, dat de een diep beproefd werd en de ander fortuin maakte.

Nancy trachtte haar vriendin te troosten, en ze kon te beter haar smart meevoelen, daar ook in haar een versche wonde bloedde.

— Uw moeder dood, zei Wantje Zoetewei meewarig. 'k Heb ze zoo wel gekend. Ze kwam den Maandag dikwijls naar de Markt te Dixmuiden... Waar is de tijd! Nooit krijgen we dien terug; nooit, nooit meer.

Ja, sommige menschen hebben nooit geluk. We zeiden vroeger wel eens van

een, die alleen tegenslag had: «Als 't pap regent, is hij albijd met zijn schut-tel binnen», maar nu zijn er honderden, die buiten staan, als 't ongelukken ha-gelt. Wat een tijd...

Nancy gaf de huishoudster een wenk, thans geen sermoen te houden over de straffe van het menschdom voor het vroeger goddeloos leven.

— En is die Goetgebuur nog in De Panne? vroeg Nancy aan Marie.

— Ja, hij is licht gekwetst en eenige dagen van den dienst af. Zijn ouders waren ook ongerust over hem, want ze hadden in langen tijd geen nieuws ge-hoord, maar hij heeft hun toch een brief doen geworden. Hij kent nu een adres van een man, die van Hol-land naar Brugge brieven draagt, weg en weer.

Koeriers waren er toen nog veel, maar hun taak werd lastiger, want in het voorjaar van 1915 begonnen de Duit-schers hun helsche elektrische draad-versperring langs de Noordgrens op te richten en weldra was ons land daar als een gevangenis afgesloten.

Er liepen drie versperringen naast el-kaar; de draden van de middelste waren met electriciteit geladen, en wee wie er een beroerde, als was 't maar met een slijp van zijn kleeding.

In een stonde greep de dood zijn slachtoffer. Zeker, sommige kerels dach-ten wel middelen uit, om ook nu nog den bezetter te verschalken en kropen door geïsoleerde koepels of ramen, knip-ten met een isoleertang de draden door of gebruikten gummi kousen en hand-schoenen; maar toch was die barrikade een geducht en verschrikkelijk tralie-werk en menige vluchteling, die reeds meende 't vrijland te bereiken en in den donkeren nacht daar op Hollandsch ge-bied, de boomen hoorde ruischen, liet hier nog 't schoone leven, met zooveel moed en hardnekkigheid op den bangen tocht verdedigd. En zelfs Duitsehe en Nederlandsche schildwachten werden er 't slachtoffer van een oogenblik onvoor-zichtigheid of onoplettendheid.

Ja, koeriers trachtten eenige verbin-ding te handhaven met het bezette land, maar van een geregelde briefwis-seling was geen sprake meer. En zoo velen kenden 't adres niet.

Men schreef naar tusschenpersonen in

Holland, naar een herberg in een grens-stad, doch veel brieven, met zoo'n hoop en in innige liefde opgesteld, bleven daar liggen... Of als een koerier zich in ge-vaar zag, was hij gedwongen dien kost-baren last te vernietigen, en ergens in een vaart te slingeren. Zevenstuivers-gasten, Judassen lagen op loer, om niet alleen de boden te verraden, doch ook hen, die een brief van den IJzer hadden aanvaard, de moeder, of de vrouw van soldaten, want voor den bezetter gold zulks als een misdaad...

Geen nieuws krijgen! Het was de smartelijkste aller beproevingen voor veel soldaten in de bloedgrachten of kanthonneminten.

Niets weten van hen, die men zoo lief

voor onze verbeelding de figuur op van geliefde wezens, en heel de toovering van stad en dorp, met breede straten en zonnige dreeven, verschijnt als een licht van heldere blijdschap. Ge zijt de vreug-debrengende boodschap.

Hoe gij het al dragen kunt is mij een raadsel. Gij zijt een wandelend monu-ment; brieven en zichtkaarten, postman-daten en handelspapieren, gedrukte rol-len en manuscripten, gazetten, reclamen, boeken, betaalde en onbetaalde rekenin-gen, 't hangt aan uw schouders, 't plakt op uw rug, 't zit onder uw armen, 't houdt vast in uw handen. Gij zijt een vruchtbaar boordevol beladen, een levende verhuiswagen. Door weer en on-weer volgt gij ons op, door poeierige

Wachtpost in een gevechtloopgraaf

had en dan gefolterd worden door dui-zenden gedachten, of men geen gebrek leed, of de kinderen en vrouw gezond waren; of men in de woning blijven kon en zoo veel meer, dat den geest en het harte kwelde...

O, een brief mogen ontvangen, daar in de waterkolonie... De militaire post-bode was er een gewichtig man. Voor niemand meer belangstelling dan voor hem...

«Op u ligt onze hoop gevestigd» roept Dr. Elebaers hem toe in zijn treffend werk: «Lief en Leed».

«Als wij u zien afkomen, gaat er in 't diepste van ons wezen, een innig ver-langen op. Als gij ons benadert doemt

zandwegen in brandende zon, langs modderige slijkbanen in pletsenden re-gen. Te voet of per fiets, blijft gij een wonder van evenwicht. De lossers en laders der schepen van onze groote han-delsstad hebben u zeker de kunst ge-leerd om al die pakjes zóó te hangen en te laden dat niets overhelt, niets los kan, niets zwaarder weegt links dan rechts. Gij zijt, eindelijk, een expert in alle mogelijke geschriften: rechte en ronde, goed verzorgde en half leesbare; hanen-pooten en kattengekrabbel, gij geraakt uit alles wijs en 'k geloof dat ge hie-roglyfen even gemakkelijk lezen zoudt als de adressen, die soms te prijken staan op ons piottenbrieven, in een

spelling waarvoor de hardnekkigste spelling-vereenvoudigers blozen zouden.

Maar van 't menselijke blijft in u niet veel over als ge komt afgerold op uwven ouden versleten velo.

't Rammelt als ge botst over de harde kasseien met een ijzerenklank van gelapte ketels; een stoflaag bedekt uw lichaam en uw vracht en uw fiets, en raden kan men niet, waar uw persoonlijkheid begint, waar velo en brievenpakken eindigen: gij zijt met hen vereenzelvigd. Als 't regent, neen... dat beschrijf ik niet... 't Is te koddig en ge zijt ons te duurbaar.

Hoe ge aankomt, droog of nat, bestoven of bezweet, beregend of bemodderd, 't is gellijk, als ge maar zware pakken bij hebt: dan groeten wij u diep.»

En wie een brief kreeg, zocht gauw een eenzaam plekje; later werd alles aan de makkers meegedeeld... Maar voor hoe velen bracht de bode nooit iets... En er waren dompelaars, die dan weg gingen, om de vreugde van anderen niet te zien... O, ze benijdden hun die niet, maar de smarte om de scheiding neep dan nog eens zoo fel... Wij weten van een soldaat, die een brief aan zijn eigen adres verzond, om toch ook zijn naam eens te hooren... En als er dan een portret van de geliefden kwam, van vrouw en kinderen, van vader en moeder, van de beminde, o hoe schoten dan de oogen vol tranen, hoe jubelde het harte en wat een schat was dat, welken men innig wegsloot, liefst op 't harte.

«Ik heb de foto mijner familie ontvangen», schreef een IJzerjongen. «Zie, ik kan u niet beschrijven wat ik toen gevoeld heb! Ik die nu reeds zooveel wreede dingen heb medegemaakt, die tegen alles gehard en gepanserd ben, heb geschreid lijk een onbeholpen, verloren kind, bij dat simpele papiertje, met de zoo teer beminde wezenstrekken mijner dierbaren. Ik ben een oogenblik geweest, dat ik niet wist of ik droef was of blij. Geheel mijn verleden, al wat ik doorleefd heb, al wat ik bezit of bemin in mijn lief land stond daar daghelder voor mijn geest. Het was voor mij geen oorlog meer; ik was weer thuis.

Weer thuis! Weer thuis! Ik heb geschreid om mijn familie en om mij, om mijn huisje en mijn land, om alles. Dank, dank, voor die foto. Ge kunt niet

gelooven, wat een moed er nu in mij gekomen is. Nu geloof ik, dat ik er doorspartelen zal...» (1)

En als men een pakje kreeg. «Ge kunt niet gelooven, wat het is, nu en dan wat nieuws te ontvangen» zoo lezen we in een anderen brief. «Toen de bode mijn naam afriep, kwamen mijn vrienden, luid schreeuwend, naar mij geloopt, om mij te zeggen, dat er voor mij, die nooit iets kreeg, een pakje was aangekomen, en heel het peloton stond rond mij, nieuwsgierig om te weten, wat er nu wel gaande was.» (1)

Gelukkig voor de verlatenen en eenzamen vooral, werd het meterswerk gesticht, waarover wij meer zullen zeggen. En het Vlaamsch meterswerk bijzonderlijk werd geboren uit den nood van den Vlaamschen soldaat.

* * *

Neen, Maria Borger's had niet veel hoop, nog uit Brugge nader nieuws te vernemen. Maar Goetgebuur had haar gezegd, dat haar vader en zuster zouden trachten naar Holland te ontkomen en dan over Engeland naar hier over te steken. Doch dat alles was zoo vaag, zoo onzeker, en haar hart schreide naar de geliefden.

Mevrouw Veirle scheen nu toch uit haar teruggetrokkenheid op te schrikken bij het vernemen van het nieuws. Zij sprak een wijlle met Marie en zei dan: «We moeten er allen aan, als 't nog lang duurt. Dat is niet uit te houden». En ze verviel opnieuw in haar zwijgen en somber mijmeren, daar voor het raam, dat uitzag op het duinenland.

Nancy bracht haar vriendin een eind weg, en noodigde haar uit terug te komen, zooals ze ook Nele gedaan had.

— En breng Goetgebuur maar eens mee, voegde ze er bij.

* * *

Den volgenden avond kwam Marie met den Bruggeling, een bescheiden, vriendelijken jongeling, die nog wat hinkte van een wonde aan den voet. Zijn bezoek was zoo wel voor hem, als voor de anderen een goede afwisseling.

Emmanuel Goetgebuur sprak eerst over zijn ouders en Brugge...

(1) Uit «De Vlaamsche Ziel», brieven van het IJzer-front.

— Och ja, zei hij, die scheiding is treurig en zwaar om dragen. Ik kan zoo innig naar onze huiskamer verlangen... Ik zie daar vader met zijn boeken en moeder aan 't naaiwerk en mijn zuster Godelieve... En alles zoo gezellig... zoo geheel onder ons. Maar dan moet ik mij met anderen vergelijken. Brugge is tot nu toe gespaard en ieder heeft er zijn eigen woning nog... Maar gij, Marie, en gij, jufvrouw Veirle... Eessen en Dixmuiden een puinhoop en de rouw in uwe familie... Als ik ontmoedig ben, denk ik ook aan makkers. Ik heb er een, die slechts één briefje van huis kreeg... en 't was het doodsbbericht zijner moeder... Ze was ziekelijk, toen hij opmoest, en ze heeft al het verdriet en den angst niet kunnen dragen; ze overleed dezen Winter. Mijn vriend houdt dat briefje op zijn hart...» Zeg aan Cyriel, dat ik op hem peinzend gestorven ben», staat er in en 't is voor den jongen of hij zijn moeders laatste woorden met zich voert. Dan ken ik een soldaat, die vader is. Zijn vrouw werd daar aan den overkant van 't front door een bom gedood... Dat is hij te weten gekomen. Maar nu dubt hij altijd over zijn twee kinderen en vraagt hij, waar die mogen zijn. «Mischien in een gesticht» zegt hij. En ge weet hoe het in een gesticht gaat. En de kleinen zullen zoo naar mij verlangen, vooral de oudste, mijn Josephientje, ze is tien jaar en ze hing altijd zoo aan mij. En er niet naar toe kunnen en er nooit van hooren... 't is om zot te worden!» Zoo spreekt die dompelaar. Hij is bij de werkerskompagnie en lag naast mij in 't hospitaal, door een stuk ijzer aan zijn schouder gewond. «Een beetje meer recht... en 't had mijn hoofd verpletterd», zei hij. «En dan waren mijn arme duitsen heelegamsch weezen.» Ja, vervolgde Emmanuel, er is wat miserie. En dan kan ik mij zoo bliksems kwaad maken, als ik in die Franschdolle gazetten over ons lees, van gasten die met ons niet leven, en aan de buitenwereld voorliegen, dat wij niet beter vragen als maar oorloge te voeren. Zeker, we zullen onzen plicht doen tot 't laatste, maar 't is een harde tijd en hoe eer gedaan, hoe liever. Die kerels vechten met hun pen en ze willen het «jusqu'au bout» doen, tot ze in Berlijn zitten, als wij den weg banen voor hen, van eigen,

zoodat ze met een auto of een luxe-trein achter kunnen komen en beslag maken.

Nancy dacht aan Bonte, maar had den moed en ook de lust niet, hem te verdedigen.

— Ja, ja, aan meerder dompelaars dan ik, peinze ik, als ik al te triestig word, hernam Emmanuel. We moeten ondanks alles toch hoop en betrouwen hebben, want, wat zou er anders van komen? Overlaatst woonde ik een mis bij op een pachthof... Achter de doorschoten schure stond een kleine tafel met wit lijnwaad bedekt, en er op waren twee koperen kandelaars van de boerin. Dat was 't altaar. Een aalmoezenier officieerde. De koer was vol soldaten... We lazen en we hoorden 't kanon van den Duitschman, ginder in onze bezette streek. En velen zag ik er schreeuwen. Och, geloof niet, dat de ruwheid alle gevoel heeft verstompt! Ik heb nooit in de schoonste kerk van Brugge, Sint-Salvator of Onze Lieve Vrouwe, met zoo'n eerbied den dienst gevolgd als daar onder de open lucht. Och ja, hoe is de mensch, wij hebben ook wel onze oogenblikken van leute in de loopgraaf... en we lachen en maken grappen. Een piot went aan alles. Hadden ze ons ooit zoo'n mollenleven moeten voorspellen, we zouden den profeet voor stapelgek verklaard hebben, en nu zal 't ons vreemd zijn, als 't gedaan is... In de loopgraven... en in de kantonnementen, ook... wat een mensch daar al tegenkomt... Neem het mij niet kwalijk, maar ge weet zeker al wat de cavalerie is? (Moest moeder ons zien op luizenjacht! Maar wat wilt ge, als de cavalerie over u loopt en u kittelt, zoodat ge krabbelen moet ge wilt of niet... En de eene piot na den anderen rijst recht en hij gaat op jacht, hij zoekt de lastige gasten en is er fier op, als hij buit vindt, en toogt ze aan de maten, eer hij ze dood nijpt. Ja, wat ge allemaal tegenkomt in den oorlog! En de ratten dan! Dat zijn brutaler gasten... ze vertoonen zich overdag, maar 's nachts vooral houden ze parade-marsch lijk de Duitschers. En er zijn er veel hier in de waterkolonie, en grootte, lijk hondjes, maar veel leelijker. Ze klimmen langs de planken en 't is moeilijk uw brood ergens te hangen, dat ze er niet bij kunnen. Maar ge wordt dat ook gewend, en we laten ze knagen

en loopen tot ze over ons lijf waggelen. dan verweren we ons. Ja, we leven daar waarlijk bij de ratten.»

En inderdaad werd de rattenellende een echte plaag. Ze vermenigvuldigden zich snel, kropen uit de grachten, wandelden over het land, boorden door dijken en borstweringen en ondermijnden deze. De soldaten scholden ze dubbel uit, wanneer dan een deel van het met zoo veel moeite opgebouwd verdedigingswerk instortte.

Men hoorde ratten en ook muizen vechten en piepen.

Dr Elebaers heeft in zijn bioskoop van het frontleven ook hen niet vergeten en schrijft: « Gelukkig nog als ge 's morgens niet al uw mondbehoefden opgeknaagd vindt door die groote en kleine roovers. Want indien ge al wat eetbaar is, niet weggestoken hebt in blikken doosjes of opgehangen aan fijne koordjes tegen den bovenwand, dan is 't hongersnood voor dien dag! Daarom is 't een heilzame en liefdadige gedachte te werken aan het uitroeien van dit dievensoort. En de potten zijn daar bazen in! Ze vangen er met benden, rijgen ze aan een koord en leggen dan litamies van twaalf en dertien en twintig ratten of muizen te prijken vóór hun dekking tot leute van hun makkers, tot geruststelling van de slapers en eters. Zelfs, — horresco referens, — een extratje van rattenvleesch is bij sommigen niet onwelgekomen. Het heeft — 'k spreek maar van hooren zeggen — een keurig-rijne wildsmaak. Maar 'k laat het aan de liefhebbers, alhoewel ik overtuigd ben dat het ook maar een kwestie van gewoonte is en opvoeding van den smaak. Voor fijnproevers moet het wild wel gefezandeerd zijn! »

Andere strijders ook hebben in hun beschrijvingen een hoofdstuk aan de ratten gewijd. « Van waar kwamen ze? » vraagt men in de « Récits de Guerre » van M. en L. Tasnier. « Wij hebben het nooit geweten en toch wemelde het er van te Rijkenshoek en Beverdijk, gelijk in Januari 1916. Misschien bewoonden ze de zolders en hoeven Terstyl, Violette, Roedesterkte, Groote en Kleine Hemme, voor de tragische dagen van Oktober 1914. Zoodra de nacht aangebroken was, huppelden ze in benden over de voetbruggen en wekten voor het gehoor den

indruk van een mitrailleur-echo. Ze knabbelden alles op, plata, zeep, brood, reuzel, schoeisel, aardappelen, enz. Eens schreef een grappenmaker de oorzaak van zijn slecht geknipte haren en knevel, die op een ouden tandenborstel geleek, aan een rat toe. Zeker is het, dat de jassen tijdens hun zwaren slaap in hun ruwe onderkomens het bezoek der machtelijke knagers kregen. De jacht op de ratten werd de ontspanning der schildwachten. Kommandanten van een eenheid richtten wedstrijden in: een frank voor het grootst aantal, een frank voor de dikste. En het was niet zeldzaam de beste jagers den volgenden morgen dozijnen ratten op een rij te zien leggen. Sommige dezer wogen drie kilo, als kleine honden. Onnoodig te zeggen, dat de knaagdieren zich niet stoorden aan chloorkalk, maar de Duitsche stikgassen vernietigden er veel.

Och in 1916 waren de ratten de baas. Na menigvuldige rapporten besloot het G. H. Kwartier om, in navolging der Franschen, de eenheden, die de wacht hielden, van rattenvellen te voorzien. En de inventaris van het materiaal, waarvoor de kompaniekommandant verantwoordelijk was, werd met een nieuwe rubriek verlengd. Wie zal voor het nageslacht de geschiedenis van het « Materiaal der loopgraven » schrijven en vooral het overnemen en rekenschap geven bij de aflossing? Ik zal niet spreken over de nota, welke de uitdeeling der vallen vergezeld: alles was voorzien, uitgenomen het stuk spek, maar lokaas werd in de loopgraaf gemakkelijk gevonden. Men stelde de vallen dus uit; ze bewezen weinig dienst en de jacht met stokslagen bracht meer op. Doch officieel waren de maatregelen genomen, om aan de knaagdieren den toegang tot de loopgraven te verbieden. Hoeveel zaken werden aldus in de vier jaren opgelost... op het papier. Moet ik zeggen, dat de kompanie-kommandant geldelijk verantwoordelijk was voor het loopgravenmateriaal, waarvan hij rekenschap af te leggen had? 't Was niet aan 't front, dat men het geld door de ramen gooide. Deze ontbraken trouwens. De schildwacht kreeg een nieuw consigne: op de rattenvallen letten...

De nacht was schoon en het uitspannel zat vol sterren. Aan zijn borstwering mijmerde, droomde de schildwacht... Daar verscheen een rat. Het enorm, afschuwelijk beest naderde de val, greep het aas; men hoorde een droegen metaalklanck; de val sloeg dicht. De rat sprong met haar muilband weg en verdween naar de Duitsche loopgraven

— Korporaal, korporaal, ze gaat er mee van door!

— Wie, wat?

— De rat, het beest, de val!

— Schiet dan...

Een gewerschot knalde, gevolgd door

In het overstroomd IJzergebied

andere... en andere nog; gansch de loopgraaf vuurde en aan den overkant antwoordde men. Aan de machinegeweren vreesde men een aanval en maaide er: 't geschut zond spervuur... Dat duurde een half uur. Kleine oorzaken, groote gevolgen!

Zoo was het dikwijls tijdens den oorlog. Maar van al dat lawaai, stond toch een ding vast: de rattenvall was verdwenen. Eerlijk vermeldde de kommandant het bij de aflossing; de geteekende inventaris droeg een bijschrift: N. B. Een rattenvall door een rat weggenomen in den nacht van... op... Hier begint het blijspel. Langs hierarchischen weg — die

weg was 12 kilometer lang van de loopgraven naar het G. H. Kwartier — kwam de inventaris terug met verzoek om uitleg. Men voegde er de getuigenis bij van den schildwacht, den korporaal, den sergeant, den luitenant. De majoor, de kolonel gaven hun oordeel, enz. Beslissing: « De verdwijning van de rattenvall, gebeurd in den nacht van... op..., geen feit van den vijand zijnde, kapitein P..., volgens de onderrichtingen van kracht, geldelijk verantwoordelijk zijnde, zoo zal hij het gezegd voorwerp betalen. Gij zult wel maatregelen willen voorschrijven, opdat dergelijke onacht-

zaamheid zich niet meer voordoen zou ».

Ten gevolge dezer krachtdadige beslissing, werden de rattenvallen zorgvuldig opgesloten in het gebetoneerde blokhuys, brandkas der loopgraven voor materiaal, aan den Staat toebehoorend »

Tot zoo ver dit verhaal, dat ons wel een kijkje geeft op de bureaucratie, welke zelfs in oorlogstijd niets van haar gewicht, volgens haar zelve... van haar onbenulligheid naar 't oordeel van den simplen piot en zijn frontofficier, verloor. Had men echter ook eens even nauwkeurig andere gevallen onderzocht, bijvoorbeeld de onderwaterzetting van het IJzergebied...

Afl 41 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel Afl. 41
" Het Bloedig IJzerland " Prijs: 30 centiemen
VERBODEN NADROK WEKELIJSCH AFLEVERING 31 Oktober 1920.

Behalve van luizen, ratten en muizen hadden onze soldaten ook veel last van muggen, kleine en groote, allen even hinderlijk en tergend, overal indringend, nu aankrinkelend in wolken van duizenden, dan krioelend in de loopgraven de schuilplaatsen, de hulpposten, en voortdurend azend op den armen militair, die soms uit zijn slaap rees met opzwellingen, bobbels, roode plekken en zich niet alleen voor de luizen krabben moest, maar ook om de uitwerking van deze andere plaag der insekten.

Honden en katten daarentegen waren de trouwe vrienden in de loopgraven, de huisdieren derabri's... « Gemeenschappelijk leven en gemeenschappelijke gevaren, halen de vriendschapsbanden nog nauwer toe », schreef Dr. Elebaers, de krijgssaalmoezenier, in zijn luimig: « Van het leven der dieren in de loopgraven ». Want soms laat een kat ook haar leven in dezen alles-vernielenden strijd. Zoo hebben wij 't verlies te betreuren gehad, in onzen ouden hulppost van een kater, die maanden lang ons wel en wee had gedeeld. Gedurende een hevig bombardement werd hij in den kop getroffen door een stuk obus en sneuvelde, ridderslijk op 't veld van eer — den zolder van 't half vernielde huis waar we toen onzen intrek hadden genomen —; hij stierf terwijl hij de verdedigers van 't vaderland trachtte te bevrijden van hun intiemste vijanden: de ratten en de muizen. Ondankbaar zouden we zijn, zoo we geen streelingen over hadden voor deze hulpvaardige dieren.

Honden zijn ook de lievelingen der soldaten. Geen compagnie of ze heeft haren hond. Schoon of leelijk, 't komt er niet op aan. Hij volgt overal: in 't kantonement, op het werk, in de loopgrachten. Verloren honden, gekregen honden, « gerequisitioneerde » honden, ze zijn allen even gaarne gezien en krijgen allen even schoone namen: poilu, tranchette, major, turc, enz. Hun leven is 't zelfde als 't hondenleven in vreedestijd, met dit verschil, dat sommige oorlogsgewoonten in hun bestaan zijn binnengedrongen. Zoo ken ik er een, die, bij 't ontploffen van shrapnells naar vlieg-machienen, lijk een doodeenvoudige « jas » in de dekking binnenloopt, om beschut te zijn tegen alle mogelijke ongevallen ». Zwaluwen bouwen hun nest

hier, zooals elders. Musschen hebben hun vechterslusten niet afgeleerd en gaan voort met hun kwajongensstreken juist zooals in de straten van rustige steden. Ze komen, met benden, tot vóór uw schuilplaats de broodkorrels oppiikken die ge daar te grabbel smijt, zonder angst of vrees, want daar liggen geen klemmen gereed en daar zijn geen strikken gespannen. Als de Duitschers of de Belgen (want ze kennen vriend noch vijand), hun kanons afvuren, fladderen ze onrustig heen en weer en tijlpen met bevende stem alsof ze dat losbarsten van menschenwreeddaardigheid nooit zouden gewoon worden.

Soms verschijnt hoog in de lucht een klamper, roofvogel die thuis hoort bij al die moordtooneelen; blijft hangen, onroerbaar, minuten lang, en stort dan als lood naar beneden op een onzichtbare prooi. Over de lange rij boomen van den steenweg komt een reiger aangedreven, plechtig, met statigen vlerkenslag. Kalm getuige van de menschenrazernij keert hij weldra terug, als een bom de stille rust verbreekt van zijn luchtsferen en schijnt de streek niet meer te herkennen waar vroeger lachende dormpjes rezen en bloeiende weiden lagen... Hij gaat op zoek naar vredellievender oorden tot al die furie hier zal uitgewoed zijn en de met-rede-en-verstand-begaafde menschen meer broederlijkheid zullen kennen en meer kristtelijke levenswijsheid aan den dag leggen ».

* * *

Goetgebuur vertelde dan ook van het leven aan het front... Hij betuigde, hoe Vlamingen er dikwijls in hun rechtvaardigheidsgevoel gekrenkt werden.

— Voor velen, zoo sprak hij, is de oorlog als een welgekomen gelegenheid, om nu maar alle Vlaamsche wetten, verordeningen en rechten weg te vagen. We moeten van alles hooren: dat het nu amen en uit is met het Vlaamsch, dat we vechten voor de Latijnsche, dat is de Fransche beschaving, dat 't Vlaamsch 't zelfde is als Duitsch, en flaminganten halve bochen zijn... en wat weet ik al. In de loopgraven hebben we uitsluitend Fransche opschriften, bijvoorbeeld op de plaatsen, waar ge gemakkelijk bereikbaar zijt voor een vijandelijken kogel: « danger de mort ». De Vlamingen moeten het niet weten dat er daar doods-

gevaar heerscht of maar aan een makker vragen, wat die woorden bedieden.

Overlaatsst had een het eens in 't Vlaamsch bijgeschreven, maar wat later stond er « boche » nevens. Zie, dat wekt verbittering! En in de hospitalen hoeveel dokters en verpleegsters, die geen Vlaamsch kennen, of welk Vlaamsch! Is kij koet naar de pissijn kaat? Is kij kan naar de gemak kaan » en nog ruwer straattaal, die ik maar niet zeggen zal. Is dat rechtvaardig, mensche-lijk of beschaafd? En zeg er eens wat van, veel oversten bezien u al verdacht...

O, er zijn officieren en Waalsche zelfs, die hun best doen om met ons te spreken, maar anderen toonen haat tegen onze taal en bovendien in een leger moest men toch van een overste eischen, dat hij uitmuntend de taal van zijn mannen kent.

Nancy voelde het, hoe deze Vlaamsche strijder tevreden was, eens zijn gemoed te kunnen luchten.

Maria en Emmanuel vertrokken eindelijk terug naar De Panne. En weldra hulde de nacht de waterkolonie weer in zijn sluier.

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR

A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE SAKEN TE NIEUWPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN FRIGATELORRAE IN HET «NEMANDELAND»

Uitgever J. HOSTE, 36, St-Pieterstraat, Brussel